

De andere bril

Elk nummer van *Sociologos – Tijdschrift voor Sociologie* is bijzonder. Deze keer is het nummer wel heel bijzonder, omdat het in belangrijke mate uit teksten van lezingen bestaat. Het is opmerkelijk hoeveel van de klassieke teksten uit de sociologische canon oorspronkelijk het licht zagen als lezingen: Webers bespiegelingen over de waardenvrijheid, Durkheims teksten over de moraal, ongeveer het hele oeuvre van Mead. Marx, weten we van tijdgenoten, was dan weer niet zo'n begenadigd spreker, dus die hield het bij voorkeur bij het geschreven woord, bij boeken en pamfletten.

Academici zijn de specificiteit en het belang van de lezing als communicatievorm enigszins uit het oog verloren. Dat is begrijpelijk. De enige ervaring die jonge academici vandaag met het gesproken woord hebben is vaak die van de doorsnee congresspresentatie: een op een drafje geleverde commentaar bij een stuk of wat powerpoint-slides. Vroeger, zo lees je in de biografieën van vorige generaties sociologen, was het de gewoonte dat congrespapers integraal werden voorgelezen. Dat was wellicht ook niet altijd spannend, maar het legde de lat, voor wie het congrespodium betrad, wel hoger.

Als je een groep mensen toespreekt doe je dat – ook al breng je in essentie dezelfde boodschap – anders dan wanneer je schriftelijk met die mensen communiceert. Als je voor een levend publiek staat, moet je proberen het bij de les te houden: dat betekent niet alleen dat je je zo begrijpelijk en wervend mogelijk uitdrukt, maar ook dat je je probeert te verplaatsen in de aanwezigen en dat je de vertaalslag maakt naar wat die relevant of boeiend vinden. Je moet argumenten geven en anticiperen op eventuele tegenargumenten. Je moet rustpunten inbouwen in je betoog en de spanningsboog in gedachten houden. Een lezing is eigenlijk altijd een dialoog met je publiek.

Dat geldt veel minder tot helemaal niet voor een standaard academische tekst. Artikelen worden vooral defensief geschreven: je dekt je bij voorbaat in tegen de kritiek die je meent van reviewers te mogen verwachten, je waakt erover zo dicht mogelijk bij je data te blijven, je relateert je eigen inzichten en conclusies tot er vrijwel niets overblijft. Je sluit af met de mededeling dat verder onderzoek nodig is en dat het gevaarlijk zou zijn op basis van deze resultaten te veralgemenen. Academische teksten, dat weten we nu wel, worden niet of nauwelijks gelezen. En dat is, als je er over nadenkt, eigenlijk ook niet abnormaal. Academische teksten worden immers niet geschreven met een publiek in gedachten: ze worden geschreven om reviewers te omzeilen.

Als je vandaag een klassiek congres organiseert, is het altijd een beetje met een bang hart afwachten of er ook iemand komt. En dat terwijl het voor evenementen als de TED-talks vechten is voor een kaartje, alsof grote popvedetten op bezoek komen. Als je naar dat soort lezingen gaat, weet je dat je iets gaat beleven: de sprekers zullen buiten de lijntjes kleuren, ze durven loskomen van hun onderzoeksresultaten, extrapoleren, trekken sterke conclusies en speculeren over dingen waar we eigenlijk nog niet zoveel van weten. Daar zijn mensen graag bij: daar valt iets te beleven. Wie vandaag een academicus bezigt wil horen over wat hem of haar echt bezighoudt of aan het hart

ligt, doet vermoedelijk dan ook geen beroep op de vaktijdschriften, maar gaat naar een lezing. Lezingen zijn gewoon interessanter.

Daarom publiceren we in dit nummer vier boeiende lezingen. Mark Elchardus gaf vorig jaar de openingsrede op de Dag van de Sociologie. “Tijd voor de toekomst” vormt er de geschreven weergave van en opent meteen nieuwe perspectieven voor de temporele analyse van maatschappelijke fenomenen. Koen van Eijck bezorgde ons de tekst van de oratie die hij uitsprak bij het aanvaarden van het ambt van bijzonder hoogleraar ‘Culturele leefstijlen, in het bijzonder trends en sociale differentiatie in culturele praktijken’ bij de Erasmus School of History, Culture and Communication. Zijn tekst, “Culturele leefstijlen: It ain’t what you do, it’s the way you do it” schetst niet alleen het onderzoeksprogramma dat hij wil opzetten, maar geeft ook een analyse en evaluatie van enkele decennia cultuuronderzoek.

Lezingen hoeven niet het voorrecht te zijn van de gevestigde waarden. Twee jonge onderzoekers, Orhan Agirdag en Koen Abts, zagen hun doctoraal proefschrift bekroond met de Prijs Frans Van Cauwelaert, de belangrijkste onderscheiding voor een wetenschappelijk werk in het Nederlands. We zijn dan ook bijzonder trots dat we de teksten mogen publiceren van de lezingen die ze gaven bij het in ontvangst nemen van hun prijs. Orhan Agirdag maakt in “Onderwijs, minderheden en meertaligheid” een knappe koppeling tussen hoe we vandaag en honderd jaar geleden in dit land omgingen met kinderen van wie de thuistaal niet die van het onderwijs is. Koen Abts geeft in “Maatschappelijk onbehagen en etnopopulisme” een sterke sociologische interpretatie en verklaring van de aantrekkingskracht van het populisme.

Verder bevat dit nummer, naast een uitgebreid boekenessay van Theun Pieter van Tienoven over de relatie tussen vrijheid en discipline, drie boekbesprekingen, respectievelijk van de hand van Raf Vanderstraeten over sport en de sociale functies van religie, van Sarah Van den Bogaert over ouder worden in een veranderende samenleving en van Didier Caluwaerts over het experiment van de Mondragon-coöperatieven. We sluiten af met een in memoriam: Nina Donvil herdenkt Jos Berghman, de onlangs onverwacht overleden Leuvense beleidssocioloog.

Ook in deze tweede vernieuwde jaargang blijven we telkens inzetten op een kwaliteitsvolle en sprekende coverfoto. Huisfotograaf Jef Deyaert beklom, vakkundig geassisteerd door zijn collega’s Lisa Van Landschoot en Pim Te Braak, de Schaarbeekse Brusilia I-toren. Die inspanning leverde, als altijd, een foto op die iets wil vertellen. In dit geval wordt één van de dingen geïllustreerd die we studenten proberen bij te brengen: dat we allemaal onvermijdelijk een bril op hebben wanneer we naar de samenleving kijken en dat het, ook en vooral als onderzoeker, nodig is zich daarvan bewust te zijn.

Even voortbordurend op die gedachte is het, weerom ook en vooral als onderzoeker, goed om regelmatig ook eens een andere bril op te zetten. Je af en toe onder een publiek begeven dat niet in hoofdzaak uit academici bestaat, helpt daarbij. Dingen die vanzelfsprekend en overtuigend lijken binnen het kleine clubje van vakgenoten dat op hetzelfde onderzoeksterrein actief is, zijn dat niet noodzakelijk als je ze voorlegt aan mensen van buiten die club.

Sociologen mogen best wat meer onder de mensen komen. De volgende keer dat ze je vragen om ergens een lezing te geven, gewoon ja zeggen. En af en toe een andere bril opzetten.

Namens de redactie,
Patrick Stouthuysen